

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

יצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

עשרה בטבת

(חלק טו)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת ויגש, הי"א טבת, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2023

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

עשרה בטבת *

איז בעיקר אין דעם מכוון פון די צומות – ווי די צומות וועלן זיין לעתידי לבא.

ב. דער תוכן פון פ' ויגש איז אָנגע-דייטעט (ווי ביי יעדער סדרה) אין איר נאָמען – ויגש – די הגשה פון יהודה ליוסף; וואָס דערפאַר איז די הפטורה⁵ פון דער סדרה – וואָס הפטורות זיינען „מענינה של פרשה“⁶ – וועגן דעם איחוד פון יהודה און יוסף וואָס וועט זיין לעתידי לבא, אַז זיי וועלן ווערן „לאחדים“⁷, וואָס דאָס איז ע"ד הגשת יהודה ליוסף⁸.

נאָך אַ נקודה בנוגע דער הגשה ואיחוד פון יהודה ויוסף וואָס ווערט אַרויסגעבראַכט אין דער הפטורה: הגם

(5) יחזקאל לו, טו ואילך.

(6) טושו"ע או"ח סרפ"ד. שו"ע אדה"ז שם וסרפ"ג. טור או"ח סתכ"ח. רמ"א שם ס"ח.

(7) יחזקאל שם, יו. ובתור"א פרשתנו מד, רע"ב: בתכלית היחוד האמיתי.

(8) ראה תר"א (שם, סע"א ואילך). ובארוכה – תר"ח פרשתנו ד"ה ויגש פ"ט ואילך.

(9) וי"ל הטעם שענין זה מודגש רק בהפטורה ולא בהפרשה (עיין תר"ח שם צג, ד): הענין דהגשת יהודה ליוסף ישנו גם (בעבודת האדם) עתה [כמבואר בדרושי חסידות עה"פ – שהו"ע סמיכת גאולה לתפילה]; משא"כ זה שיתעלה יהודה למעלה מיוסף יהי' רק לעת"ל, שאז „מעשה גדול“ (אוה"ת ריש פרשתנו. ועוד).

אלא שמ"מ, מכיון שכל הגילויים דלעת"ל תלויים במעשיו ועבודתו כל זמן משך הגלות (תניא רפ"ז), לכן בפנימיות יש מעלה גם עתה ביהודה על יוסף [שלבן לשון חז"ל הוא סמיכת גאולה לתפלה, המורה שתפלה היא למעלה מגאולה (יוסף) – ראה סדר"ה ויגש תרס"ח]. וראה סה"מ – מלקט ח"א ס"ע קסב.

ונביאים עינים גלוות הפנימיות והכוונה בכל דבר (כמש"נ (עמוס ג, ז), „גלה סודו אל עבדיו

א. עשרה בטבת איז חל אַלעמאָל סמייכות צו שבת פ' ויגש¹, און וויבאַלד אַז די „תעניות .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן“², איז מובן, אַז דער צום פון עשרה בטבת האָט אַ שייכות צו פ' ויגש.

וי"ל, אַז וויבאַלד אַז עשרה בטבת איז דער ראשון (שורש) פון אַלע ד' צומות (כדלקמן סעיף טז) – איז די שייכות צווישן פ' ויגש און עשרה בטבת (ניט נאָר מצד דעם פרטיות/דיקן ענין פון „צום העשירי“, נאָר) אויך מצד דעם ענין הכללי פון (די ד') צומות.

און היות אַז דער מכוון ותכלית פון די ד' צומות אויף די עניני החורבן, איז בכדי עס זאָל זיין דער בנין ביהמ"ק כו"ב³ און די צומות זאָלן (בטל ווערן און) ווערן ימים טובים⁴ – קען מען זאָגן, אַז די שייכות צווישן פ' ויגש און די ד' צומות

(* ורמזוי בפ' ויגש.

(1) ברוב השנים (כקביעות שנה זו) „מתברך“ הוא מש"פ ויגש שקדם לו. וראה הערה הבאה.

(2) לשון השל"ה ר"פ וישב. ועיי"ש לפני"ז: באלו פרשיות חלו .. או לפני"ה או לאחר"ה.

(3) להעיר ממרו"ל [תוספתא סוף תענית. סוף סוטה. ב"ב ספ"ב. פסיקתא רבתי פ' על נהרות בכל. וראה תענית ל, ב. ב"ב ס, ב] כל המתאבלים עלי' בועה"ז שמחים (הם) עמה לעוה"ב.

(4) וי"ל בערומוז בזה שסיום ה' תעניות ברמב"ם (וכן בטושו"ע) הוא ע"ד היפוך הצומות לעת"ל לששון כו' (כדלקמן בפנים בארוכה) – היינו, שה"סיום" ותכלית של ענין הצומות, הוא זה שנהפכים לששון כו'. ולהעיר מאבודרהם ה' תעניות (הובא בב"י או"ח סו"ס תקנ) שבשבת שלפני הצומות מכריזין: צום פלוני יום פלוני יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות ונאמר אמן.

— וז"ל: „כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים¹⁴ וימי ששון ושמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו”.

דער מקור פון דער הלכה איז אין תוספתא סוף תענית, אָבער דאָרט איז דער לשון „אותן ימים עתידין להיות ימים טובים לישראל שנאמר כה אמר ה' צום הרביעי וגו'”.

דאָרף מען פאַרשטיין¹⁵:

(א) פאַרוואָס איז דער רמב"ם מחלק דעם ענין אין צוויי בבות: (א) כל הצומות האלו עתידים ליבטל כו'; (ב) ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים כו' — און זאָגט ניט בקיצור (ווי אין תוספתא) „עתידים להיות ימים טובים כו'” (וואָס דאָס מיינט בדרך ממילא אַז די צומות וועלן בטל ווערן)?

(ב) פאַרוואָס איז ער משמיט דעם וואָרט „(עתידים להיות ימים טובים כו') לישראל” וואָס שטייט אין תוספתא? לכאורה איז די הוספה מוכרחת, וויבאַלד אַז אין פסוק וועלכן ער בריינגט דאָ שטייט „לבית יהודה לששון וגו'” — [ווייל¹⁶ דער פסוק (כפשוטו) רעדט וועגן דעם זמן פון בית שני וואָס דעמאָלט איז נאָך „עשרת השבטים לא

יהודה ויוסף וועלן זיין „לא תידיים” כנ"ל, פונדעסטוועגן, וועט יהודה האָבן אַ מעלה אויף יוסף¹⁰, וואָס דערפאַר איז דווקא „ודוד¹¹ עבדי נשיא להם לעולם”¹².

און די צוויי נקודות הנ"ל וואָס וועלן זיין לעתיד לבא — דער איחוד פון יהודה ויוסף, און אַז יהודה איז דער עיקר — געפינט מען אויך בנוגע צו די צומות ווי זיי וועלן זיין לעתיד לבא, ווי דער רמב"ם ברענגט אין סוף הל' תענית דעם יעוד¹³, אַז לימות המשיח וועלן די צומות נתהפך ווערן „לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו” [הגם ס'וועט זיין „והאמת והשלום אהבו” (אַן ענין פון התאחדות), אעפ"כ ווערט אויסגעטיילט דוקא „בית יהודה”, כדלקמן ס"ד וס"ב].

[און דער ענין — וואָס אין דעם היפוך הצומות לעתיד לבוא טיילט מען אויס „בית יהודה” — האָט אויך אַ שייכות מיוחדת צו דעם „צום העשירי”, כדלקמן ס"ז].

ג. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים הביאור אין דער הלכה הנ"ל אין רמב"ם

הנביאים* — ובענינו: ההפטרות (נביאים) מגלה הפנימיות של (הגשת יהודה ליוסף שב) הפרשה, דגם בעת הגשת יהודה ליוסף (שיהודה למטה מיוסף) יש עליו ביהודה על יוסף (כי הכוונה של הגשת יהודה ליוסף היא שיתעלה למעלה מיוסף — ת"ר שם).

(10) ראה בכ"ז ת"א ות"ח שם.

(11) יחזקאל שם, כה.

(12) כ"ה בת"ר שם ועוד. אבל בת"א שם (ועוד):

קח כו' עד ועבדי דוד מלך עליהם (שם, כד). וצ"ע שזה כבר ה', משא"כ „נשיא עליהם לעולם” — ולהעיר שבד"ה ועבדי דוד תרצ"ט ותש"ח איתא שהוא ע"פ פי' המצו"ד שם שקאי על מלך המשיח.

(13) זכר"ה ת, יט.

* ראה לקו"ש ח"כ ע' 286.

(14) בדפוסים שלפנינו: יום טוב — אף דשאר ההלכה כתובה בלשון רבים: הצומות כו' וימי כו' ולמועדים טובים כו'. — אבל בכמה דפוסים (כולל — דפוס רומי) וכת"י הרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל) הגירסא: ימים טובים.

(15) וי"ל (גם) לזה (השינויים דלקמן) נתכוון בצפע"נ לרמב"ם שם בהוסיפו תיבת „(כן מבואר בתוספתא סוף תענית) נ"ש”.

(16) רד"ק שם. וראה מצו"ד שם.

ולעת"ל הקב"ה עתיד להפכם לששון ולשמחה דכתיב²⁰ והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם²¹.

איז ניט מובן: פארוואס ברענגט דער רמב"ם דעם פסוק פון זכרי', וואָס רעדט זיך (לפי פשוטו) וועגן זמן פון בית שני²² און מיט דער הדגשה „לבית יהודה“ דוקא – בעת ער האָט געקענט ברענגען (ווי אין טור) דעם פסוק „והפכתי אבלם לששון גו'“, וואָס רעדט בפשוטות²³ וועגן זמן דלעתיד²⁴?

וי"ל אַז די צוויי שינויים צווישן רמב"ם און טור – (א) אין רמב"ם זיינען דאָ צוויי בבות און אין טור איין בבא, (ב) אין רמב"ם ברענגט ער דעם פסוק „כה אמר גו' צום גו' יהי' גו' לששון גו'“, און אין טור דעם פסוק „והפכתי גו'“ – זיינען תלוי זה בזה, כדלקמן.

1. וועט מען דאָס פאַרשטיין דורך מבאר זיין דעם חילוק אין תוכן צווישן [די צוויי אויבנדערמאָנטע פסוקים], „יהי' גו' לששון גו'“ און „והפכתי גו'“.

אין דעם שינוי וואָס וועט זיך אויפֿטאָן אין די צומות לעתיד לבא, זיינען פאַראַן דריי ענינים:

(א) די צומות וועלן בטל ווערן. ד.ה. וויבאַלד אַז דעמאָלט וועט זיין אַ מצב פון „יש שלום“²⁵ וועט בטל ווערן דער

שבו" – דאַרף מען דאָך מוסיף זיין אַז לימות המשיח וועלן די צומות ווערן ימים טובים פאַר אַלע אידן¹⁷ (כולל די עשרת השבטים¹⁸).

(ג) וואָס איז נוגע צום ענין דאָ דער סיום הכתוב – „והאמת והשלום אהבו“? ד. וי"ל אַז די צוויי לעצטע קשיות ווערן פאַרענטפערט אחת בחברתה:

כדי צו קלאַר מאַכן אַז די צומות וועלן זיין ימים טובים פאַר אַלע אידן (כאָטש אַז אין פסוק שטייט „לבית יהודה“) – ברענגט דער רמב"ם אויך דעם סיום הכתוב „והאמת והשלום אהבו“: וויבאַלד אַז לעת"ל וועט זיין „שלום“ – כולל אויך צווישן „בית יהודה“ מיט „יוסף“ (כנ"ל סעיף ב') – „והאמת והשלום אהבו“ – וועט דעריבער די שמחה פון „בית יהודה“ אַרומנעמען אַלע אידן, אויך די עשרת השבטים¹⁸.

עס בלייבט אָבער ניט מובן: פאַרוואָס איז דאָס דער רמב"ם מרמז דורך מעתיק זיין די ווערטער „והאמת והשלום אהבו“, און זאָגט ניט בפירוש (ווי אין תוספתא) אַז די טעג וועלן זיין „ימים טובים לישראל“?

ה. נאָך קען מען פרעגן:

אויך אין טור¹⁹ (סוף הל' תענית) ברענגט זיך דער תוכן פון דעם ענין הנ"ל – נאָר אין טור איז דער לשון:

(17) כמו שפירש בחסדי דוד לתוספתא שם. ולהעיר מפי מהר"י קרא זכרי' שם: לבית ישראל.
(18) במצו"ד שם: בני עשרת השבטים הצטערו בימים שאירע להם מקרות רעות והם יתהפכו להם לשמחה – אבל מלשון התוספתא הנ"ל מוכח שהצומות שזכרו בקרא יתהפכו לכל ישראל לששון כו', כחסדי דוד שם.
(19) וכן בשו"ע שם – אלא שם: ולעתיד לבא יהפכם ה' לששון ולשמחה (ומשמית הכתוב – כדרך המחבר בשו"ע שלו).

(20) ירמ' לא, יב.
(21) וראה פס"ר שם: אין שמחה בא אלא בתשעה באב לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתיד לפני הקב"ה לעשותו יו"ט שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. וראה ב"ר ס"פ ויחי.
(22) אבל ראה לקמן הערה 43.
(23) ראה פרש"י ירמ' שם, ג.
(24) אלא שבוז י"ל: הרמב"ם קאי על ד' הצומות, ולכן מביא כתוב שבו נזכרו ד' צומות אלו. משא"כ בטור שקאי על כל הצומות (עיי"ש).
(25) ר"ה י"ה, ב. טור או"ח ר"ט תקנ.

עס קומען צו דורכדעם אַנדערע (מע"ט וזכיות³³, ווערן אויך די זדונות גופא נתהפך לזכיות.

וי"ל, אַז כשם ווי דער כללות ענין הגאולה איז אָפּהענגיק אין „סוף ישראל לעשות תשובה“ (כפסק הרמב"ם³⁴), אַזוי איז עס אויך בנוגע דעם ביטול הצומות דלעתיד אין די דריי אופנים הנ"ל, אַז דאָס ווערט אויפגעטאַן דורך דער (שלימות ה)תשובה פון אידן (תשובה מאהבה) אין די דריי ענינים שבה³⁵.

ח. דערמיט קען מען פאַרשטיין אַ תמי כללית אין דער הלכה הנ"ל פון רמב"ם (און אַזוי אויך אין טור (ושו"ע): דער תוכן פון ספר יד החזקה איז (בלשון הרמב"ם אין זיין הקדמה צום ספר היד) – „הלכות הלכות“. איז צריך להבין: אין וואָס באַשטייט די „הלכה“ אין דעם³⁶ וואָס „כל הצומות האלו עתידים ליבטל כו"ו³⁷?

33) בחדא"ג שם מפרש כן המרו"ל זדונות נעשות לו זכיות. אבל מפשטות לשון חז"ל מוכח ככפנים, כמשנית בארוכה בלקו"ש ח"ז ע' 183 ואילך.
34) ה"ל תשובה פ"ז ה"ה.

35) עפ"ז יש לבאר גם הקישור שבין תחילת וסוף ה'ל' תעניות ברמב"ם* [דנעוץ תחילתן בסופן. וראה בארוכה, הדרן על הרמב"ם] (קה"ת, תשמ"ה) שכה"ג גם בספר היד, עיי"ש בארוכה]: בתחילת ה'ל' תעניות כותב (כנ"ל הערה 29) דתענית „מדרכי התשובה הוא, ומסיים בפעולת התשובה של התעניות (ושלימותה) – שיהפכו הצומות לשון ולשמחה ולמועדים טובים (ראה לקמן בפנים סעיף י', שכוונת הרמב"ם בהלכה זו היא גם להענין ד„הפכו גר"ו“.

36) ועד"ז גם ברמב"ם סוף ה'ל' מגילה.
37) שהרי אין דרך הרמב"ם לסיים ההלכות שבספרו דוקא בדבר טוב – ראה לדוגמא רמב"ם סוף ה'ל' אבל.

* ועד"ז תחילת וסיום פרק האחרון דהל' תעניות.

חיוב צו פאַסטן כו' (ווי דער פסק²⁵ אַז „יש שלום“ איז „אין מתענין“).

(ב) ניט נאָר וועלן זיי דאָן ניט זיין קיין ימי צום, נאָר זיי וועלן אויך זיין ימים טובים וימי שמחה; וי"ל אַז דאָס גופא וואָס מ'גייט אַרויס פון דעם מצב המצער („גזירת המלכות“ און „אין שלום“²⁵) און מ'שטייט אין אַ מצב פון „יש שלום“, רופט עס אַרויס שמחה²⁶.

(ג) ניט בלויז וועלן די ימי הצומות אינעם זמן דלעתיד זיין ימים טובים, נאָר נאָכמער: דער (ענין ה)צום גופא וועט נתהפך ווערן לששון ולשמחה²⁷. [ע"ד ווי עס שטייט²⁸, „אודך ה' כי אנפת ביי“ – אַז לעת"ל וועט זיין דער „אודך“ דערפאַר וואָס „אנפת ביי“].

ז. „תענית“ איז „מדרכי התשובה הוא“²⁹ – געפינט מען אויך אין תשובה (מאהבה) אַ דוגמא פון די דריי ענינים הנ"ל:

(א) דורך תשובה מאהבה ווערט „נעקר עונו מתחלתו“³⁰ – די עוונות ווערן בטל.

(ב) דער וואָס טוט תשובה מאהבה איז „מוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך לגבי אותו עון“³¹ – דורכדעם ווערן ניט נאָר בטל די עוונות, נאָר עס קומט נאָך צו אַ הוספה פון מעשים טובים „לגבי אותו עון“.

(ג) דורך תשובה מאהבה – „זדונות נעשות לו זכיות“³²: לבד זאת וואָס

26) ראה מצו"ד זכרי"שם.

27) ע"ד מכות בסופה: לכך אני מצחק. נת' בארוכה בלקו"ש ח"ט ע' 67 ואילך.

28) ישע"י יב, א.

29) רמב"ם ה'ל' תעניות פ"א ה"ב – וכוונתו גם לענין התענית (דלקמן ה"ד ואילך), כמפורש שם רפ"ה. ולהעיר מאגה"ת פ"א ג.

30) פרש"י ד"ה כאן מאהבה – יומא פו, סע"א.

31) חדא"ג מהרש"א יומא שם, ב.

32) יומא שם.

לששון גוי" רעדט וועגן דעם עצם „אבל“ גופא, אָז דער ענין ה, „אבל“ וועט נתהפך ווערן⁴⁰ לששון ולשמחה⁴¹.

[און דער טעם החילוק: דער פסוק „צום גוי יהי גוי“ רעדט וועגן דעם זמן פון בית שני (כנ"ל ס"ג), און וויבאלד אָז בבית שני האָבן געפעלט די ה' דברים⁴², האָט אויך געפעלט אין דער שלימות פון היפוך הצומות⁴³.

משא"כ דער פסוק „והפכתי אבלם גוי“ רעדט וועגן לעת"ל, וואָס דאָן וועט זיין דער תכלית השלימות – אויך אין היפוך הצומות].

יוד. ע"פ כהנ"ל י"ל: כאָטש דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק „צום גוי יהי גוי“

[דלכאורה: ע"פ הנ"ל האָט ער גע- דאַרפט ברענגען דעם פסוק „והפכתי גוי“ וואָס ווייזט אויף אַ העכערן עילוי ווי דער עילוי וואָס איז אויסגעדריקט אין פסוק „צום גוי יהי גוי“ כנ"ל]

– מיינט ער אָבער דערמיט (ניט נאָר אָז די ימי הצומות וועלן זיין ימים טובים, נאָר) אויך אָז דער צום גופא וועט נתהפך ווערן לששון ולשמחה כו'.

והביאור: דער ענין פון „עתידים להיות ימים טובים כו“ קומט אין רמב"ם אַלס אַ המשך צום פריערדיקן פאַל „כל

40) וראה ב"ר (שבעה ע"א): אני מחזיר אותו האבל לשמחה שנאמר והפכתי גוי.

41) ראה בארוכה אוה"ת מסעי ס"ע א'שפד ואילך. וראה י"ש ירמ' רמז רנט: עלה אר"י כו' ע"מ שיבא אר"י כו' במזל אר"י והפכתי אבלם לששון (נת' ברשימות הצ"צ לאיכה ע' 26 (אוה"ת לנ"ך כרך ב' ע' א'נו"נ). אוה"ת עה"פ והפכתי גוי).

42) יומא כא, ב.

43) ובפרט עפ"מ"ש הרמב"ם (פיה"מ ר"ה פ"א מ"ג) דבבית שני התענו תשעה באב (וגם שאר התעניות אם רצו מתענין). שקו"ט בזה – תשב"ץ ח"ב טרע"א. שו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט.

[אין רמב"ם קען מען פאַרענטפערן, אָז דאָס איז דערפאַר וואָס אין ספרו יד החזקה ברענגט ער אויך דינים וואָס זיינען נוגע לימות המשיח, אָבער דאָס איז ניט קיין תירוץ פאַרוואָס דער ענין ווערט געבראַכט אויך אין טור ושו"ע (וואָס זיי ברענגען ניט די דינים וואָס זיינען שייך צו ימות המשיח)].

איז דער ביאור בזה: דערמיט איז מבואר ווי אָזוי ס'דאַרף זיין אַ תענית: די תשובה פון דעם תענית (וכנ"ל אָז אַ תענית „מדרכי התשובה הוא“) דאַרף זיין אין אַזאַ אופן³⁸, וואָס זאָל אויפּטאָן (ביז) אָז דער צום גופא זאָל נתהפך ווערן לששון ולשמחה כו'³⁹.

ט. דאָס איז אויך דער חילוק אין תוכן צווישן די צוויי פסוקים: דער פסוק „צום הרביעי גוי החמישי גוי יהי גוי לששון ולשמחה ולמועדים גוי“ רעדט וועגן די ימי הצום, אָז די טעג וועלן זיין ימים טובים; ד.ה. נוסף אויפן ביטול פון די צומות, וועט אויך צוקומען דער יתרון, אָז די טעג וועלן זיין ימים טובים.

אָבער דער פסוק „והפכתי אבלם

38) וגם מי שעדיין אינו שייך למדריגות נעלות בתשובה (מאבה) – מ"מ, תיכף בתחילת העבודה צ"ל אצלו הידיעה מהי תכלית שלימות עבודה זו. או ע"ד המבואר בקונטרס עה"ח (פ"ז ואילך) לענין יחוד ויחוו"ת.

ועוד ענין בזה: ע"י הודעה זו ש,עתידיים כו" [בלשון הבטחה. וכ"ה בענין התשובה ש,הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה כו" (רמב"ם הל' תשובה שם)] – לא יפול ביאוש כו'.

39) עפ"ז יש ליישב מה שהקשה בחת"ס (שו"ת א"ח סר"ח) דמנלן לנביאים לחדש כן כדשיש שלום ששון ושמחה [וראה ג"כ אוה"ת שבעה ע"א 41 – ע' א'שפה בתחילתן] – כי מכיון שענין הצום הוא „מדרכי התשובה“, שלשלימותה היא, זדוונות נעשות לו כזכיות – הרי מובן, שזה שהצומות יהפכו לששון ולשמחה איז זה ענין נוסף על הצומות, כ"א תכלית הצומות גופא.

טייטשט ווערן (אויך) בשייכות צום ענין הצום גופא – געפינט מען אין ב"ח⁴⁷, וז"ל: „פריך בגמרא⁴⁸ (אויפן פסוק הנ"ל) קרי לה צום (וקרי לה ששון). פי' הלשון אינו מיושב דמשמע הוא גופי' ששון ושמחה מה שאי אפשר שהרי הצום עצמו צער יגון ואנחה הוא והו"ל למימר חז"ל הרביעי... יהי' לששון שהחז"ל נהפך מאבל ליו"ט כו" – זאָגט דאָך דער ב"ח⁴⁹, אַז דער וואָרט „צום גו" (ניט „חז"ל הרביעי גו") מיינט דער ענין הצום עצמו⁵⁰].

יא. מ'האָט שוין אמאָל⁵¹ גערעדט באַרוכה וועגן שיטת הרמב"ם אין דעם ענין פון ימות המשיח – אַז לשיטתו וועלן זיין אין דעם צוויי תקופות כלליות:

(א) די תקופה פון תחילת ימות המשיח, וואָס וועגן דעם ווערט געזאָגט אַז „אין בין העוה"ז לימיה"מ אלא שיעבוד מלכיות בלבד⁵² – עס וועט ניט בטל ווערן „מנהגו של עולם" און עס וועט דאָן ניט זיין קיין „חידוש

הצומות האלו עתידים ליבטל כו' ולא עוד אלא שהם עתידים כו" – וואָס פון דעם איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער ענין פון „עתידים להיות ימים טובים כו" טוט אויף אַ חידוש אויף דעם פריערדיקן ענין פון „עתידים ליבטל" (וכהלשון – „ולא עוד אלא כו" 44) –

דעריבער קען מען ניט זאָגן אַז דער רמב"ם מיינט דערמיט בלויז דאָס וואָס די טעג וועלן ווערן ימים טובים, ווייל דאָס איז אַ בדרך־חמולא־דיקע תוצאה פון דעם וואָס „עתידים ליבטל" (וואָרום אַזוי איז די טבע, אַז ווען עס ווערט בטל אַ מצב וואָס האָט גורם געווען צער, רופט עס במילא אַרויס שמחה אין דעם זמן פון פריערדיקן צער).

מוז מען זאָגן, אַז מיטן אויפטו פון „ולא עוד אלא כו" איז כוונתו אַז (אויך) דער ענין הצום גופא⁵³ וועט (נתהפך) ווערן לששון כו'; און אויף דעם ברענגט ער (די ראי' פון) דעם פסוק⁵⁴, אַז דער עצם ענין פון „צום גו' יהי' גו' לששון ולשמחה וגו'".

[א ראי' אויף דעם – אַז דער פסוק „צום גו' יהי' גו' לששון גו" קען גע-

47) לאו"ח רסתק"ג.

48) ר"ה יח, ב.

49) וכתוב ע"ז: והבי' פי' בע"א והפירוש שכתבתי הוא פשוט.

50) אלא שמ"מ יש מקום לקושיית הש"ס (וואפ"ל שכוננת הפסוק היא שענין הצום יהפך לששון כו') – דא"כ „הל"ל צום הרביעי כו' יהפך לששון כו'... ומדקאמר קרא יהי' לששון משמע דהצום לא יבטל לגמרי אלא שיהי' לששון וזה א"א"ט"ו לשו"ע או"ח שם).

51) לקו"ש חכ"ז ע' 197 ואילך. וראה הוספה לד"ה לא יצא האיש (קה"ת תשט"ז. סה"מ – מלוקט ח"א ע' תפה) ובהערה שם. קונטרס ענינה של תורת החסידות הערה 27. הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת תשמ"ו) ע' תרגם בהערה. – ולהעיר ג"כ מצפ"ע עה"ת הפטורת פרשתנו ויחי מט, ט.

52) כמ"ש בהל' תשובה ספ"ט. הל' מלכים פי"ב ה"ב.

44) עפ"ז יש לבאר גם השינוי ברמב"ם מלשון הפסוק: בפסוק נאמר „לששון ולשמחה ו(אח"כ) למועדים טובים", ואילו לשון הרמב"ם הוא: ימים טובים ו(אח"כ) יומי ששון ושמחה:

ברמב"ם הוא בסדר דלא זו אף זו („ולא עוד אלא כו"): יהיו „ימים טובים ו(לא עוד אלא) ימי ששון ושמחה"; משא"כ בפסוק, שכא"א מהצומות יהי' גו' (כא"א בפ"ע – כפי מדת האתהפכא – מדת) לששון ולשמחה (וכולם נכללים בהענין דלמועדים טובים).

45) וכדמוכח גם מלשונו, שהם עתידים להיות כו" – שקאי על מ"ש לעיל „הצומות האלו עתידים ליבטל כו", שפירושו [לא ימי הצום – שהרי הימים" אין „עתידים ליבטל" – כ"א] גוף ענין הצומות.

46) כמו שמצינו שמשמשים בלשון הכתוב לכוונה אחרת – ראה לעיל ע' 237 הערה 59, וש"נ.

צוויי בבות – ווייל די צוויי ענינים אין ביטול הצומות לימות המשיח וועלן זיין אין צוויי (באזונדערט⁵⁹) תקופות⁶⁰:

אין דער ערשטער תקופה, ווען עס וועט ווערן שלום בעולם, וועלן בטל ווערן די צומות (ובדרך ממילא – וועלן די ימי הצומות ווערן ימים טובים כו', כנ"ל ס"י); אָבער דער צווייטער ענין, אַז די צומות גופא (וואָס, הצום עצמו צער יגון ואנחה הוא⁶¹) זאָל נתהפך ווערן לששון ולשמחה, איז אין דער בחינה פון ביטול „מנהגו של עולם” – און דעריבער וועט זיך דאָס אויפפאָן ערשט אין דער צווייטער תקופה פון ימות המשיח.

יב. דער טעם וואָס דער רמב"ם ברענגט דוקא דעם פסוק „צום גו' יהי' לבית יהודה לששון גו'" און ניט דעם פסוק „והפכתי גו'" – איז ווייל דאָ איז נוגע דער ענין פון „בית יהודה". והביאור:

דער עיקר קושי השעבוד (גזירת מלכות כו') פון גלות איז ביי „בית יהודה” – ניט ביי די עשרת השבטים (וואָס האָבן גולה געווען מעבר לנהר סמבטיון⁶²) [ווי מען זאָגט אין דעם פיוט⁶³: נדדת את אחת ורבות נדדתי כו'].

59 ומתורץ עפ"ז מה שבכבא הב' (ולא עוד כו') מוסיף הרמב"ם עוה"פ תיבת „עתידיים” – ולא כתב בקיצור „שיהיו ימים טובים כו'" – כי זה ש,עתידיים להיות ימים טובים כו'" יהי' לאחרי העתידיים דיבטלו הצומות.

60 ועפ"ז מובן מה שהטור (ושו"ע) לא חלקו הדין לב' בבות – כי מכיון שלא הביא הדינים השייכים לימיה"מ לא כתב רק כללות הענין, מה שנוגע לדינא בנזון הזה (כנ"ל בפנים סעיף ח').

61 לשון הב"ח שהובא לעיל סוס"י.

62 ב"ר פ"ג, ו. במדב"ר פט"ז, כה. פס"ר פ' ותאמר ציון כסופו. וראה ירושלמי סנה" פ"י סה"ה. ועוד.

63 שומרן קול תתן – דליל תשעה באב.

במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג⁵³.

(ב) אַ שפעטערדיקע תקופה⁵⁴ וואָס אין איר וועט זיין תחיית המתים), ווען עס וועט בטל ווערן (אויך לדעת הרמב"ם⁵⁵) מנהגו של עולם און ס'וועט זיין אַ חידוש במעשה בראשית⁵⁶ [נאָר וויבאלד אַז דאָס זיינען ענינים וואָס „לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומים הן כו"⁵⁷ און „אין סדור הויית דברים אלו ולא קדוקיהן עיקר בדת"⁵⁷ – דעריבער ברענגט ער ניט דעם ענין אין ספר היד⁵⁸].

ועפ"ז איז מובן וואָס דער רמב"ם איז מחלק די הלכה אין סוף הל' תעניות אין

53 הל' מלכים רפ"ב.

54 ועל פי זה יש לתרץ כמה קושיות בשיטת הרמב"ם [ומהן: קושיית הלח"מ בהל' תשובה פ"ח ה"ז] כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש שם.

55 ומה שמפרש „וגר זאב עם כבש . . משל וחייה" (רמב"ם שם) – כי כתוב זה איירי בחז"ל ימות המשיח כאשר „צא חוטר מגזע ישי גו'" (ישעי' יא, א). וראה מאמר תחיית המתים להרמב"ם.

56 וכדמוכח מענין דתח"מ גופא, שהו"ע ביטול מנהגו של עולם וחיידוש במעשה בראשית [ראה מאמר תח"מ הנ"ל. ולהעיר מאוה"ת וחי שצא, ב].

– הוכחה זו היא רק לשיטת הרמב"ם (הל' תשובה פ"ח) שעה"ב היא רק לנפשות (ולא עולם התחי'), שלפ"ז עכ"ל שתח"מ היא תקופה בימיה"מ גופא; משא"כ לדעת הרמב"ן (בשער הגמול) ועוד שעה"ב הוא עולם התחי' – אין הכרח מענין דתח"מ שיש תקופה שני' בימיה"מ. 57 רמב"ם הל' מלכים שם ה"ב.

58 וכמו שלא הזכיר הענין דתח"מ (וכ"ש – לא פט"ו) בהל' מלכים* והל' תשובה (רק שהכופר בתח"מ אין לו חלק לעוה"ב – הל' תשובה פ"ג ה"ו). וראה מאמר תחיית המתים.

(* דמ"ש שם (פ"א ה"ג) „מח"ו מתים” – אין הכוונה לתח"מ כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש שם. וראה מאמר תחיית המתים.

זיין דעם צום לששון כו' האָט אַ שייכות מיוחדת צו „בית יהודה“ דוקא.

דער ביאור אין דעם (ע"פ פנימיות הענינים):

דער אונטערשייד צווישן יוסף און יהודה אין דרגות העבודה⁶⁶: יוסף איז ענינו – תלמוד, גילוי אלקות מלמעלה למטה; ענינו של יהודה איז – מעשה, בירור וזיכוך המטה.

פון די חילוקים צווישן גילוי אלקות מלמעלה למטה און זיכוך המטה: מצד גילוי אור ווערט דער חושך המטה נאָר בטל; דורך זיכוך המטה ווערט דער חושך גופא נתהפך לאור – אתהפכא חשוכא לנהורא.

און דעריבער: מצד בחינת יוסף ווערט אויפגעטאָן נאָר דאָס וואָס „הצומות האלו עתידים ליבטל“; אָבער דער אויפטו מצד „בית יהודה“ איז, אַז די צומות עצמם ווערן נתהפך לששון ולשמחה.

יד. דאָס איז אויך דער קשר צווישן „בית יהודה“ מיטן קושי השעבוד:

מצד בחי' יוסף, גילוי אלקות מלמעלמ"ט, איז די עבודה פועל נאָר אין אַזא „מטה“ וואָס האָט עכ"פ אַ שייכות צו אור; משא"כ בחי' יהודה, זיכוך המטה, טוט אויף אויך אין דעם „מטה“ ביותר, אַז אויך דער תוקף החושך וקושי השעבוד ווערט נזדכך און מתברר, ביז אתהפכא חשוכא לנהורא⁶⁷.

און דערפאַר וואָס די עבודה פון יהודה איז אין מקום החושך פון דעם

און וויבאַלד אַז דער גודל השמחה פון די צומות לימיה"מ נעמט זיך (און איז לפי ערך) דעם גודל הצער פון די צומות בזמן הגלות⁶⁴ – דעריבער, בכדי צו אַרויסברענגען דעם גודל השמחה פון די צומות לימיה"מ, ברענגט דער רמב"ם דעם פסוק „יהי לבית יהודה לששון גו" וואָס דערמיט איז מודגש, אַז ביי זיי וועט דער ששון ושמחה זיין אין אַ פיל גרעסערע מאָס, היות אַז דער קושי השעבוד איז ביי זיי אַ סך האַרבער.

נאָר וויבאַלד אַז דעמאָלט וועט זיין „והאמת והשלום אהבו“ – די אחדות צווישן יהודה ויוסף – וועט אַט די שמחה יתירה פון „בית יהודה“ אַדורכנעמען און אַרומנעמען אַלע אידן, אויך די עשרת השבטים (יוסף).

יג. הגם אַז די הדגשה הנ"ל איז „בית יהודה“ [אַז דער גודל השמחה נעמט זיך דוקא מצד דעם קושי השעבוד, וואָס איז געווען מער ובעיקר ביי בית יהודה] איז פאַראַן אויך אין דעם צווייטן אופן (דלעיל ס"ו), אַז צוליב דעם ביטול הצומות וועלן זיי ווערן ימי ששון ושמחה⁶⁵ – ווייל וואָס גרעסער עס איז דער יגון ואנחה פון דעם צום, אַלס מער איז די שמחה ווען דער צום ווערט בטל⁶⁴ –

פונדעסטוועגן, וויבאַלד דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק (מיט דער הדגשה פון „בית יהודה“) בנוגע צום דריטן אופן – דאָס וואָס די צומות עצמם וועלן נתהפך ווערן לששון ולשמחה – דאָרף מען זאָגן, אַז (אויך) דער ענין פון מהפך

66 אוה"ת ריש פרשתנו. שם (כרך ה') תקפה, א. ד"ה ועבדי דוד (הא' והב') תרצ"ט ותש"ח. ועוד. וראה תו"א ותו"ח ריש פרשתנו בענין „שמים“ ו„ארץ“.

67 ראה ע"ד לקו"ש ח"ח ע' 347 ואילך.

64 להעיר מפס"ר (דלעיל הערה 21): אין שמחה בא אלא בתשעה באב.

65 שזהו הפי' בקרא „יהי גו", כנ"ל ס"ט. ובפרט דקרא אירי בזמן דבית שני (אבל ראה לעיל הערה 43).

משיג זיין די טעמי תורה וואָס וועלן דאַמאַלס נתגלה ווערן [וואָס דאָס ווערט אויפגעטאַן דורך דער עבודה בתנומ"צ בעוה"ז]; אין דער צווייטער עלי אָבער וועט „נתגלה" ווערן עצמותו ית' וואָס איז העכער פון בחי' גילויים – וואָס קען ניט נתלבש ווערן אין (אכו"ש) חכמה כו' [און דאָס ווערט אויפגעטאַן דורך דער תנועה פון תשובה, און אזוי אויך דורך מסנ"פ אויף תומ"צ וואָס ווערט נתעורר „ע"י לחץ ודחק השעבוד" 75 פון זמן הגלות].

וי"ל אַז ע"ד 76 איז דער חילוק צווישן די צוויי תקופות הנ"ל אין ימיה"מ: די ערשטע תקופה, ווען מ'וועט זיין „פנויין בתורה וחכמתה" 77 [ע"ד אכו"ש הנ"ל] איז אַן ענין פון גילויים; אין דער צווייטער תקופה, ווען ס'וועט זיין (תחה"מ) און ביטול מנהגו של עולם [ע"ד אין בו אכילה הנ"ל] – איז מצד עצמותו ית'.

און דערפאַר איז דער ששון ושמחה פון „בית יהודה" שייך צו דער צווייטער תקופה פון ימיה"מ, ווייל די עבודה פון יהודה אין קושי השעבוד דערגרייכט אין עצמותו ית', כנ"ל.

טז. ע"פ כהנ"ל וועט מען אויך פאַר-שטיין די שייכות פון כהנ"ל צו עשרה בטבת:

וועגן עשרה בטבת שטייט אין אבודרהם⁷⁸: ואפילו הי' חל בשבת לא

„מטה" ביותר, „דערגרייכט" די עבודה אין עצמותו ית', העכער פון בחי' גילויים. און ע"ד 68 דער יתרון אין בעלי תשובה אויף צדיקים, אַז וויבאַלד זייער עבודה איז מצד הריחוק, „דערגרייכט" זי אין עצמות, נאָך העכער ווי עבודת הצדיקים.

און דאָס איז דער חילוק צווישן דער „גאולה" ווי זי איז מצד יוסף און ווי זי איז מצד יהודה⁶⁹: מצד יוסף איז עס אין אַן אופן פון „יגאלך טוב" 70 – אַ גאולה וואָס איז פאַרבונדן מיט אור וגילוי; מצד יהודה אָבער איז „וגאלתיך אנכי" 70 – די גאולה איז דורך עצמותו ית'.

טו. עפ"ז איז נאָכמער מובן די שייכות צווישן „צום גו' יהי' לבית יהודה לששון גו'" צו דער צווייטער תקופה אין ימות המשיח [נוסף אויף דעם וואָס ס'האָט זיך פריער גערעדט, אַז דער ענין פון היפוך הצום גופא איז אַן ענין פון ביטול מנהגו של עולם]:

כידוע⁷¹ זיינען דאָ אין עוה"ב צוויי „עליות": (א) די סעודת⁷² לוינתן (ושוו הבר) – אַן ענין פון (דוגמא⁷³ פון) אכו"ש; (ב) עוה"ב⁷⁴ אין בו לא אכילה כו'.

דער חילוק ביניהם: דער ענין פון אכו"ש אין עוה"ב מיינט דער תענוג פון

68 ראה סד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף תרכ"ט – שמקשר זה שלעת"ל יהי' יהודה העיקר כי אין קדמה במחשבה, עם מעלת התשובה דרחוק שנעשה קרוב.

69 ראה בהנסמן בהערה הקודמת.

70 לשון הכתוב רות ג, יג. ובאוה"ת ויקרא (כרך

ב' – ע' תרג. תרסט) וד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף

שם – שהוא החילוק בצדיקים ובע"ת.

71 המשך תרס"ו ע' קה ואילך.

72 ראה ב"ב ע"ד, ב ואילך. פסחים קיט, ב. ועוד.

73 ראה שיטות הרמב"ם והראב"ד בזה – בהל'

תשובה פ"ח ה"ד.

74 ברכות יז, א.

75 המשך תרס"ו ס"ע קה.

76 ולא ממש – שהרי ב' התקופות המדוברות

בפנים (בדעת הרמב"ם) הן בימיה"מ (ולא בעוה"ב).

77 לשון הרמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ד. ועיי"ש

ה"ה. הל' תשובה פ"ט.

78 הל' תעניות. והובא בב"י אור"ח סתק"ג (אלא

שכתוב: ולא ידעתי מנין לו זה*). אבל בפרש"י

(* ובכנה"ג שם (הובא באל"י רבה שם): בס' תיקון

יששכר . . הביאו בשם תשובת הגאונים.

(חורבן בהמ"ק), און אין ג' בתשרי (הריגת גדליה); און וויבאלד אַז ער איז דער מקור פון אַלע צרות כו' האָט ער אין זיך אַ חומרא אויף די אַנדערע צומות⁸³.

יז. וויבאלד אַז דער צום פון עשרה בטבת איז דער מקור פון די אַלע ד' צומות, איז פאַרשטאַנדיק, אַז די תשובה וואָס דער צום רופט אַרויס איז ביתר שאת ויתר עז ווי די תשובה דורך די אַנדערע צומות, ובמילא דערגרייכט עס אין עצמותו ית' העכער ווי די תשובה פון די אַנדערע צומות [ע"ד ווי ס'האָט זיך גערעדט פריער אין דער מעלה פון „בית יהודה" וואו ס'איז געווען דער קושי השעבוד].

און דאָס איז דער תוכן פנימי אין דעם ענין וואָס „אפילו ה' חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר" – ווייל בפני-מיותו איז ער העכער פון שבת, ווי דער עילוי אין דעם ענינו פון יוהכ"פ^{83*} [וואָס איז מעין העוה"ב שאין בו אכו"ש כו'⁸⁴]

אויף דער אכו"ש פון שבת⁸⁴;

וואָרום דורך דער עבודת התשובה פון דעם צום דערלאַנגט מען אין עצמותו ית' וואָס וועט נתגלה ווערן אין דעם עוה"ב שאין בו אכילה כו'.

(משיחת ש"פ ויגש תשל"ו)

„שלא תקנו תענית על סמיכת יד רומיים על ירושלים. . . שחורבן ראשון היתה צרתו קשה לישראל יותר מחורבן שני. . . וגם כבית שני לא היתה חזרה שלמה. . . ולא היתה כדאי צרת חרבן בית שני לקבוע עלי' צומות אחרים" (ועיי"ש, שהתענית ד"ז תמוז הוא גם על בקיעת העיר דבית ראשון, כי לא הקפידו רק „כל שהיא באותו חודש. . . אבל לא הקפידו על איזה יום מהם").

(83) ראה עד"ז שו"ת שו"מ שם. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 267.

(83*) ראה גם לקו"ש שם ע' 447 ואילך.

(84) המשך תרס"ו ס"ע קה. ע' תקמב.

היו יכולין לדחותו ליום אחר מפני שנאמר⁷⁹ בו בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים⁸⁰.

וי"ל אַז דער טעם בזה: דער תענית פון עשרה בטבת איז מצד דעם וואָס דעמאָלט האָט זיך אָנגעהויבן דער מצור אויף ירושלים, וואָס דאָס האָט אָנגע-הייבן און סו"ס דערפירט צו די שפע-טערדיקע מאורעות⁸¹ אין שבעה עשר בתמוז (נבקע העיר⁸²), און תשעה באב

מגילה (ה, א ד"ה אבל): והוא הדין ל"ז בתמוז ולעשרה בטבת [ובשו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט מתוך פירוש"י זה עם שיטת האבודרהם, ע"ש]. וכן משמע ברמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ה (אחד מארבעה ימי הצומות כו"). וראה לקו"ש ח"כ ע' 354 הערה 29.

ולהעיר: אף שעשרה בטבת עתה „אינו חל לעולם בשבת" (כבאבודרהם שם), מ"מ נפק"מ להלכה בזמן שמקדשין ע"פ הרא"י – לאחרי החורבן עד שנתבטל קידוש ע"פ הרא"י, או להדעות שאפשר שיהי' סנהדרין „לפני בא המשיח" [פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"א מ"ג. וראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74. ונ"ן ויקדשו אז ע"פ הרא"י. ומתורצת עפ"ז הערת המג"א או"ח שם סק"ד.

(79) יחזקאל כד, ב.

(80) ולהעיר אשר שניהם: בעשירי בחודש, ר"ח שלהם – ביו"ט.

(81) ראה ר"ה יח, ב: והלא ה' ראוי זה לכתוב ראשון כו'.

(82) פשוט שא"ז שייך להפלותא דבבלי וירושלמי (תענית כה, ב. ירושלמי שם פ"ד ה"ה) האם זה רק דבית שני או גם דבית ראשון? – כי ההדגשה כאן היא דבעשרה בטבת (המצור על ירושלים) היתה ההתחלה דכל הפורעניות, גם דבית שני. ולהעיר מתשב"ץ (ח"ב סרע"א) דמה

(* ובטו"א לר"ה יח, ב דגם לגמרא דילן בקיעת העיר דבית ראשון היתה ב"ז תמוז. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 9-308 הערה 10, דעפומ"ש בחזא"ג מהרש"א לתענית שם י"ל שגם הבבלי ס"ל כהירושלמי דלקולו חשבונות יש כאן, עיי"ש בארוכה ואכ"מ.